

Faragó Kornélia

Újvidéki Egyetem

Közelségek és distanciák

A térbeli létezés határ(talanság)airól

Az egyre gazdagabb határdiskurzusból azt szűrhetjük le, hogy meg kell tanulni a határra mint komplex értelemformára, mint a közömbösség jelentéseinek felszámolására, mint javaslatra, mint a radikális másság ígéretére, mint az át-tévedési félelmek léttére tekinteni, s nem kizárólag mint akadályoztatási alakzatra.

A ki értelmezni kívánja a határ problémáját, annak nem, illetve nem csupán az átlépésére kell törekednie – egy differenciált szemlélet érdekében. Mindenekelőtt annak a gondolkodásnak a megnyitására van szükség, „melyben a határok nem korlátok, hanem kezdetek, az átkelés, a mozgás helyei”, s amely szerint „ha meg kellene határozni a modern szubjektumot, talán határszubjektum lenne” (Chambers, 2002, 471. o.), de még ezzel is csak azt mutatjuk fel, amin túl kellene lépnünk. Bár egy határszubjektumként értelmezhető ember a nyitott perspektíva összes lehetséges formáját a sajátjának szeretné tudni, sok esetben nem is az átlépést magát kívánja megélni, hanem a határok közül való kitörés lehetőségének folytonosságát. Az átlépés lehetőségét mint állandóságot, egyáltalán a lehetőségek, a nyitott perspektívák fennállását mint stabilitást. Már a bizonyosság megvonásának szimbolikus vetületei is érzékenyen érinthetik. Oto Horvat (2014) *sabo megállt* című regényének (amely 2015-ben bekerült a legrangosabb szerb irodalmi díjra jelölt alkotások legszűkebb körébe) első oldalán olvassuk a következő mondatokat:

„Amikor néhány nappal ezelőtt megkértem apámat, hogy adja kölcsön a kofferjét ehhez az utazáshoz, egy pillanatra düh és csalódottság látszott az arcán, hogy ilyesmit merészeltem kérni. A családi tabu megtört. Valamely érthetetlen okból az apám kötődött ehhez a kofferhez, habár már vagy tizenöt éve nem utazott sehová. Rendszeresen levette a szekrény tetejéről, kiszellőztette, letörölte róla a port, de soha, semmilyen utazásra el nem indult. Úgy emlékszem, soha nem is volt nagy utazó. Emlékezetem szerint, előttem sohasem is beszélt az utazási terveiről, bár ez természetesen nem jelentette azt, hogy nem is gondolt rájuk, hogy nem érzett nosztalgiát valamely utazások iránt. Lehet, hogy ezt a koffert álombeli utazásaira őrizte.”

E koffer tárgyi szimbolikájában az elbeszélés tetten éri az egykori nyitottság-élmények iránti nosztalgiát, de a jövőbeli lehetőségességek biztosítékát is, az örök készenlétet az útra kelésre, a mentális valóságú terekbe való átlépés vonatkozásában is. Ha a határt az utazás-képzet szempontjából kíséreljük meg megérteni, akkor lain Chambers nyomán örökös indulásról, a migráns perspektíva fenntartásának alapvető szükségletéről is beszélnünk kell. A migráns perspektíváról¹ mint a lét nélkülözhetetlen tartozékáról, mint egy olyan távlatiságról, amely a kimozdulás, az átlépés szükségességének és az átjutás lehetőségességének a tudatában formálódik. Elbeszélések sokasága jellemzi a volt Jugoszlávia geokulturális térségeit éppen a migráns perspektíva működtetésével.

Az apa, bár már nem vágyik utazni, „megismerni és elismerni egy távolságot, egy különbséget, amely lehetővé teszi a tapasztalatot” (Chambers, 2002, 473–474. o.), a

lehetésségesség érzésétől mégsem szeretne megválni. A koffer jel-funkciót vesz fel: az emigráns perspektíva birtoklásának tárgyi jelétől való (akár átmeneti) megfosztottság kiüresíti a lehetőség-érzet tereit. A szöveg sugallatai alapján, bár a tényleges kimozdulás igénye már régen kiveszett a figurából, mégis életbevágóan fontos lebonthatónak tudnia a „határ uralmát” (Foucault) Pontosabban a behatárolások, az elhatárolódások narratívájának uralmát. Mert maga a határ úgy is felfogható, mint a lét topológiájából kiiktathatatlan, konstitutív elem. Gondoljunk például az embert személyként, vagy mondjuk kisebbségiként definiáló határok problémájára.

„Horizontális síkon viszont a határok hasznos, sőt szükséges formái a létezésünknek: a jelenlét csak ekképpen válik lehetéssé. A behatárolások azonban a saját határaink iránti szolgálatkészséget, cinkosságot fejezik ki, a korlátozó hatalmak megkövéredését. A behatárolások a másik kizárása révén elért önaffirmációk. Az embernek nem ilyen értelemben kell konvergensenek, »monoton« és »korlátozott« individuumnak lennie.” (Scrima, 1999, 53—54. o.)

A határ, bár a distinkciónál szűkebb, alapjelentése szerint nem az átjárhatatlanságról. A megnyílás, az átjárás nehézségei nem magának a határnak a jellemzői. Ennek felmutatásához olyan alkotások felé kell fordulnunk, amelyek valamilyen módon megszabadítják a határ értelmezését az átjárhatatlanság jelentéseitől, újraolvasztják és újragondolják velünk a fogalom megnyithatóságának kérdéseit. Ugyanis, ahogyan egy Foucault-értelmezés láttatja, a határ „az, ami mint életünk közelsége feltárul számunkra, a választóvonalak hálózata szerint, felosztások, összevonások, elmozdulási utak szelvényezett tereként adódik. Ha minden, ami van, határ által az, ami, és a határnak nincs határtalan forrása, akkor maga a határ a határtalan” (Sutyák, 2007, 22. o.).

A geopolitikai értelemben elbeszél, intenzív határteremtés hatalmi jellegű. A határlétesítés ugyanis a hatalom önleltetésének a része. Az átjutás – mint a számtalan közismert határnarratíva alapján levonhatjuk – domináns formációiban a korlátozó hatalom elsenvedése, kijátszása, leküzdése, esetleges engedékenységeinek kihasználása. Paradoxonként érzékeljük, hogy miközben a globalizáció a határtalanság ígéreteként mutatkozik,

Paradoxonként érzékeljük, hogy miközben a globalizáció a határtalanság ígéreteként mutatkozik, folyamatosak a határlétesítések, a falépítések, mert semmilyen hatalmi struktúra, semmilyen térhódítás sem tud meglenni a határjelentések manipulálása nélkül. A határtalanság ideológiája az áru szabad útját szervezi, s bár az emberét már kevésbé, e két vonatkozási viszonylatot folyamatosan variálja, időről időre átmozgatja, kikövetelt nyitásokkal és váratlan gátakkal, az éppen aktuális érdek-helyzeteknek megfelelően. Végző soron, az áruval ellentétben, az embernek van is egy gravitációja a föld irányában, amelyet otthonának tekint, amely ilyen értelemben épül be az identitásába. Jelenkori tapasztalataink szerint a határtalanság-diskurzus, domináns gesztusaiban, tulajdonképpen újabbnál újabb határokat teremt, kidolgozva a határoeltság és a határtalanság dialektikáját.

folyamatosak a határlétesítések, a falépítések, mert semmilyen hatalmi struktúra, semmilyen térhódítás sem tud meglenni a határjelentések manipulálása nélkül. A határtalanság ideológiája az áru szabad útját szervezi, s bár az emberét már kevésbé, e két vonatkozási viszonylatot folytonosan variálja, időről időre átmozgatja, kikövetelt nyitásokkal és váratlan gátakkal, az éppen aktuális érdek-helyzeteknek megfelelően. Végso soron, az áruval ellentétben, az embernek van is egy gravitációja a föld irányában, amelyet otthónának tekint, amely ilyen értelemben épül be az identitásába. Jelenkori tapasztalataink szerint a határtalanság-diskurzus, domináns gesztusaiban, tulajdonképpen újabbnál újabb határokat teremt, kidolgozva a határoltság és a határtalanság dialektikáját.

Másként rajzolja ki az átlépés helyét és idejét a kívülség megélésének vágya, és megint másként a távozás megtapasztalásának kényszere, az előzményi kontextusok, az egyéni motivációs állapotok, az egyéni és a közösségi narratívákban kirajzolódó jelentéstartalmi sajátosságok milyensége. Az átlépés mint önkéntes téri választás a személy önmagán való túlterjedésének lehetőségével, saját kontextusainak a kiterjesztésével kecsegtet. Az identitásváltozatok közti választás lehetőségének az érzete mindig kiváltja a mérlegelő gyötrődést. A helyváltoztatás, az intim közelségek, a tágitási tendenciák, a szűkös hermeneutikai mozgástér bővítésére való igény, a területkiterjesztési vágy, a radikális másság ígérete segíti a térváltásra való elhatározást. Aki elszánja magát az átlépésre, tisztában van azzal, hogy veszteségeket kell megélnie. A veszteségeket az új, pozitív tapasztalatok sem pótolhatják, mert a veszteségek pótolhatatlanok. Ezek a kettősségek létmeghatározó feszültségeket teremtenek. E feszültségek csökkentésére a szubjektum érzelmi tudatában hordozza mindazt, amitől eltávolodott, s tárgyakat vesz magához. A kofferrel a családi történet egy részét viszi magával, hogy, mint mondja, az idegenben való tartózkodása könnyebb legyen. „Lesz egy olyan tárgyam, amely közvetlen kapcsolatban van a múltammal, azzal, ami vagyok, azzal, aminek hiszem magamat.” (Horvat, 2014, 8. o.) Nyilvánvaló, hogy a koffer egy olyan tárgyi elem, amely képes ellátni a migráns perspektíva szimbolikus képviselőjét is.

E tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy az átlépés az identitás társas-térei konstrikciójának megváltozását illetően is értelmezést nyerjen. Mindenesetre szögezzük le, hogy az új dimenzióba való áttérést a búcsú érzelmvilága szinte mindig beleágyazza a kérdésbe, hogy mivel kárpótolhat a távolság, amely felszámolja a testi kontaktus lehetőségét, és kizárja az érzékszerveket az elhagyottak további megismeréséből, az arc aktivitását, a szaglást, a tapintás intimitását? A távozás nyomán létesülő írásos kommunikáció is rávilágít a hollétek eltérő szemantikai viszonyaira, minden egyes kérdéshez más értelmezési terepet nyújt az előzményektől való térbeli elszakítottság, a felidézett kontextus halványulása, a közös evidenciabázis lassú kiürülése, elhomályosulása, vagy éppen megtagadása. A szemantikai összehangoltságok gyengülésével megváltoznak a hangsúlyok. Az is bizonyos, hogy más a jelentéstartalmi konszenzus fenntartására való törekvés, más a távolság viszonzyszabályzó ereje az ideiglenesnek tervezett, mint a véglegesnek tűnő helyváltoztatás esetében. Mindkét esetben másként működik a distancia mint inspirációs forrás.

A narratív én-reprezentációk egyik eszköze és célja annak a felvázolása, hogyan viszonyul, hogyan viszonyulhat az alany a saját határaihoz, illetve ahhoz, ami távolságot tart vele szemben, és hogyan a közeli, az őt közvetlenül övező vonatkozásokhoz, szűkebb létereinek szigorú körülrajzoltságához. Ami nem enged közel magához, az bizonyosan felkelti azt a vágyat, hogy egyre közelebb menjünk hozzá. A térváltás aktusában olykor egyszerűen csak a szorító, sőt fojtogató közelségek elviselhetetlensége kerül elutasításra:

„Nálam mindig már a kezdetekben megjelenik az a brutális, irracionális vágy, hogy megtagadjam, ellökjem azt, ami közel van (beleértve a valóságos világot is) és elmenjek valahová máshová – ahogyan az is, hogy a végük felé taszítam a dolgokat, hogy a túloldalra kerüljek.” (Baudrillard, 2000, 113. o.)

Az átkerülési mozzanatnak és a túloldaliságnak a felvillantása bevezeti a határjelentés dialektikus mivoltának a témáját. Szinte megköveteli, hogy szót ejtsünk arról, hogy ha az elbeszélés a tapasztalat határaitól beszél, a belüliség élményéről, akkor természetesen feltételezi a külső, a kívüliség létezését is. Az átléptetés poétikai művelete nem tűri a tértelenség képzetét. A mai kommunikációs térátjárások révén a dichotómiák mozgásának a dekonstrukciója sem maradhat ki a gondolkodásból, az itt–ott, a közelség–távolság kettősségének viszonylagos bonyolultsága. A határ dinamicitásában tükröződő kettősségek az elválasztó funkció mellé emelik az összekapcsoló funkciót is. Maga az átlépésképzet is valamiféle behatároltságról szól, de oly módon, hogy egyben szóba hozza a megnyílás képzetkörét is, a „másik tér” meglétének bizonyosságát. A saját határaink átlépésének vonatkozásban is. Mindig fel kell tennünk a kérdést, hogy a test vagy csupán a szellem színekdochós mozdulata-e a térátlépés. Összetettebb látás- és beszédmódot követel meg, ha a test és a szellem közös akciói komplex jelentésállományként építik az elbeszélést.

Van Tolnai Ottónak egy szövege *A pompeji szerelmek* című kötetben, *Tigristincs* a címe, amelyben (az elbeszélő egy korábbi novelláját felidézve) folyamatosan munkálkodik az átlépés, a távolságteremtés, az országból való „kiverekedés” mozzanatai. Orosz István elhatározza, hogy távozik az országból: „Örökre Amerikába költözik” (Tolnai, 2007, 6. o.). Azokat a mondatokat idézem, amelyekkel a térbeli elszakadásra való felkészülést mint az odatartozási reflex megnyilvánulását közvetíti a narrátor, egy sajátos egzisztenciális térközben tartva Orosz Istvánt. A migráns perspektíva keresi itt a helyét a geokulturális kötöttségek viszonyhálójában. A köztes-testiség legintenzívebb szellemi pillanatait ragadja meg az elbeszélés. Orosz ugyanis már eladta a házát, de az indulás napjának hajnalán, mielőtt barátaival a belgrádi repülőtérre indult volna,

„még egyszer utoljára, szépen, aprólékosan felsöpörte a ház előtti gidres-gödrös téglajárdát. A novella valójában erről a különös reflexről szólt. Arról az utolsó söprögetésről. Ő akkor nem tudhatta, hogy valóban az utolsó, nem tudhatta, hogy Amerikában nincsenek járdák. Arról, ahogyan évtizedek során beidegződött mozdulatokkal, ritmusban haladt tégláról téglára. [...] Akárha minden egyes téglától búcsút akart volna venni, mert már rég nem voltak egyformák, sok eltörött, akárha valami hernyótalpas lény, amfibia talán, mászott volna végig rajtuk, sajátos profilt kaptak az idő folyamán. Nem kerti söprűt használt, piros nyelvű cirkot, amilyen a bolt olajos padlóját is söpörte, ugyanis városkánk messze híres volt a söprűgyáráról. Az a járda azért volt olyan különös, erről persze nem érkeztem említést tenni abban a novellában, mert túlétgett téglából készült, majdhogynem klinkerből, amelyhez a téglagyári munkások könnyen hozzájutottak.” (Tolnai, 2007, 6–7. o.)

A másság vonatkozásában kibontakozó értelem-összefüggések az identitás képzetét megalapozó járda kapcsán jelennek meg. Az eljövendő másik térben nincsenek járdák, az évtizedek során beidegződött mozdulatok elveszítik irányulásuk tárgyát. A hiánymozzanatot éppen abban jelöli meg az elbeszélő, ami az otthoni terekhez való mély odatartozás jelölője, amely kiváltja az utolsó, meghitt kontaktusban tetten érhető búcsú gesztusát, a söprögetési reflexet. Orosz tégláról téglára halad, mert különböznek ezek a szimbolikus mintázatok, és a létalap minden dimenziójától szeretne búcsút venni. Az elemek „sajátos profilt kaptak az idők folyamán”, és így egyenként kötődik a mozaik minden eleméhez. A klinker szilárd és tartós alapot biztosít az emberi létezéshez, s otthoni terekben viszonylag könnyen hozzá is lehet jutni. Az idegen tériességnak egy kevésbé biztonságos rendje rajzolódik ki, hiszen a térátlépéssel előálló járdahiány éppen ezt a szilárd talapzatot vonja ki a jövő léteréből. Az idők folyamán bevéssző sajátos profilokat. Az olyan, hosszadalmasan kifomálódó minőségeket, amelyeket az átlépéstől számítandó, múlt-hiányos időkben mindenképpen nélkülözni kell.

A térátlépések céljai és indokai sokfélék, a figurák a szabadságszerzés külső tereibe lépve olykor éppen a radikális másság metaforáit keresik, ahogyan az imént idézett Jean Baudrillard (2000, 115. o.) fogalmaz:

„Nem szerezhetünk meg több szabadságot innen belülről, már semmit sem szerezhetünk meg többé belülről. Akkor már inkább átmegyek egy másik világba, egy radikális másságba, amelynek nincs szüksége rám ahhoz, hogy létezni tudjon – és ennek a másságnak a szememben Amerika a metaforája.”

A kivonulás, a térelhagyás antropológiai tértapasztalata az irodalmi reprezentációban sokszor nyer patetikus értelmezést. Általában véve megrendítő az az érzéskomplexum, amit a határzónában látunk kibontakozni. Az előbbi Tolnai-féle betéttörténet finom páto-szát építi majd le a továbbiakban a határtapasztalat ironikus-szarkasztikus megjelenítése, amikor hímzett vászonzacskóba töltött, istentelenül büdös „tigriscuccsal”, azaz tigris-ürülékkel küldi a szereplőit a határzónába, és így, a rendőrkutyák elrettentésével hajtja végre a sikeres határátlépési kísérletet (három sikertelent követően), eltörölve az átjutás minden emelkedettségét. Eltörölve a határsértés közhelyesen felemelő izgalmainak unalmát, a határ fetisizálása ellenében hat az elbeszélés. Az ironikus határátlépő gesztus szubverzív energiákat hordoz: ameddig ugyanis fetisizáljuk, addig erősítjük a határ hatalmi mechanizmus-rendszerét.

Az is felmerül a történetben, szinte észrevétlenül mélyítve az iróniát, hogy általában véve egy ilyen zacskóval kellene közlekedniük a szereplőknek, vagy egyenesen be kellene kenni magukat a zacskó tartalmával, a szabad mozgásvonalak, az átjárhatóságok, a határtalanságok megteremtésének érdekében. A foucault-i gondolatmenetet parafrázálva a határ leginkább abban a gesztusban létezik, amely „diadalmasan átmetszi és megtagadja”.

„A határ és a határsértés egymás adósai létük sűrűségéért: nem létezik határ, amely tökéletesen áthághatatlan volna; ugyanakkor üres hivalkodás lenne a határsértés, amely csupán egy illuzórikus vagy árnyyszerű határt hágná át. Ám létezik-e igazán a határ azon gesztuson kívül, amely diadalmasan átmetszi és megtagadja? [...] Vajon nem merül-e ki a határsértés abban a pillanatban, amikor áthágja a határt, hiszen az idő eme pontján kívül sehol sem létezik?” (Foucault, 1999, 74. o.)

Ezért nem szabad az átlépést diadalra juttatni, ezért kell az ironikus szférában tartani az átmetzés tényét. Amely narratívák hagyják, hogy a határ-átlépés patetikus vonatkozás-rendje szervezze a gondolkodást, azok tulajdonképpen affirmálják az elkülönülések értelemszféráját. A határsértés csak átüti egy villanásnyi időre a zárlatot, de a megsemmisítésére nem törekszik „a határsértés újra meg újra nekiveselkedik, hogy áthágjon egy vonalat, amely azonmód összezárul mögötte, emlékét is alig őrizve az elbizonytalanodásnak, s amely újra visszavonul, egészen az áthághatatlanság horizontjáig” (Foucault, 1999, 74. o.).

A *pompeji filatelista* című Tolnai-szöveg elbeszélője szorosan egymás mellé helyezi a határtalanság és a határoltság élményét, s megmutatja, hogy milyen könnyen fordul át az egyik a másikba, mintha az egyik meglenne a másikban. Azt is mondhatnánk, hogy *A pompeji filatelista* a határmentiség léttudatát az át-tévedés félelmeinek elbeszélésével közvetíti, formázza meg. A határsáv olyan gondolatokat hív életre, amelyek két elhatárolódási tendencia mezsgyéjén a térbeli létérzés határ(talanság)airól szólnak, egy olyan kettősségről, amelyben a határtalan és a behatárolt egymás felé orientálódnak, majdnem-hogy egylényegűek. Az elbeszélő vízililiomért megy be a tóba:

„próbálok gyorsan kicibálni néhányat, [...] az észbontó rizómaszövedékből. Hiszen ez a rizóma [...] morfondírozom nyakig vízbe merülve immár, hihetetlenül összefüggő szönyeget képez. *semmi sem tagolja, határolja...* Éppen amikor kezemben a szép csokorral el akarok indulni kifelé, egy félig megdőlt karóra leszek figyelmes. Már előbb is észrevettem, amikor megcsúsztam, benne akartam megkapaszkodni. De úgy tűnt, már eldülőfélben van, inkább megmerültem egy kicsit. A felső részén három csík: kék-piros-fehér. Nem a határ ez már itt, szólok ki, pánikomat leplezve, a csokor mögé dugva sáros arcom, Jutkának. De úgy tűnik, mondja, nehogy beljebb menj! [...] Remélem, mondom, félve lépkedve kifelé a gyönyörű sárga liliomokkal mellemen, nincs elaknásítva, nem maradt itt egy-két akna a vasfüggönyből, mert, minden jel szerint, a vasfüggöny aknagumói a rizómaszönyeget sem kímélnék, felszaggatnák, egyedül talán csak azok lennének képesek felszaggatni, tagolni...” (Tolnai, 2007, 85. o.)

Az elbeszélő, a gyönyörű sárga liliomokkal a mellén, a határtalant hordozza, azt a rizóma-képzetet, amelyet semmi sem tagol, semmi sem határol, de amelyet az elaknásítás, a határ-gondolkodás radikális megnyilvánulása bármely pillanatban szétrombolhat, kitehet a drámai széttagolódásnak, a tragikusan új forma-képződésnek.

Szót kell ejteni arról is, hogy a határ, „egy másik világot” körvonalazva, bevezeti a megkülönböztetés fogalmát. A határ nem más, mint a megkülönböztetés, az elkülönítés, az egyeditő feltárás egyik alapeszköze: túljutva rajta, a szubjektum önmagától is elkülönül. Ebben rejlik az átlépés frenetikus élményisége, öröme, illetőleg tragédiája. Egy lehetséges értelmezés szerint a kulturális térképzéssel előálló megkülönböztetési kényszer, a végtelen perspektívával szemben, kiírja a világból a közömbösség jelentéseit. Újra Baudrillard-ra hivatkoznék, aki szerint a végtelen perspektíva terepe, amit ő a sivatagi térrel azonosít, a közömbösség jelentéseihez köthető. „Amikor a civilizált világban bármiféle szabadsággal akarunk gondolkodni, komoly erőfeszítéseket kell tennünk, hiszen a megkülönböztetés kényszere és a kultúra azonnal sarokba szorít minket” (Baudrillard, 2000, 108. o.). Amerikai tapasztalatai kapcsán mondja, hogy az, amit itt tapasztalt meg, az ember egyfajta „különbségen túli állapotban”, az „nem filozófiai, hanem inkább térszerű, mobil szabadság, a test és a mozgás szabadsága” (Baudrillard, 2000, 110. o.). Minthogy azonban annak is meg kell nyilvánulnia, hogy a test végtére is kulturális reprezentáció, törekvéseinknek arra kell irányulniuk, hogy felfedjék a filozófiai szabadság szféráját, amely nem egyenlíthető ki a térszerű, a mobil szabadsággal, a test és a mozgás szabadságával. Az absztrakt térszerűség fogalmiságot nem tud teremteni, s vannak olyan gondolkodások is, amelyek szerint a sivatagban mint kultúra- és ideológiahiányos térben a hatalom alternatívái sem képződnek meg.

A térátlépésre összpontosító narratíva-elemzések jelentékeny különbségként mutatják fel, hogy az odaátival való kapcsolat megragadása-e a cél, a lelassult, vagy teljesen lebénult otthoni tapasztalat mozgásba hozása, vagy éppen az innenső oldallal való teljes szakítás, az eltávolodás, a pusztába kerülés. A távolságok eltörlésére irányuló kísérlet is átlépésekkel jár. Az átlépésben már a legközelebbi is úgy értelmeződik, mint a határ túloldala. A terek közti váltás, az egyik térből a másikba való átlépés úgy is megjelenhet a történetben, mint az egyoldalú perspektívák fogságából való kilépés, a tudásszélesítés aktusa, amely aktus nyomán konstitutív változás játszódik le. Gondoljunk például azokra az elbeszélésekre, amelyekben a határsértőt, akinek hősiessége, tragédiája éppen ennek a választóvonalnak a természetéből fakadhat, a határ hozza létre. A térátlépések a tapasztalat feldarabolódását hozzák magukkal. A tapasztalat alanyának a darabokra törését, tulajdonképeni önelvesztését:

„miközben a határsértő úgy tesz, mintha elfoglalna egy területet, valójában szét-szórja szubjektumát a határ két oldalára, itt is van, ott is, ide-oda siklik, csak éppen nem ugyanaz a szubjektum immár; észrevétlenül darabokra tört a tapasztalat alanya... [...] A határ olyan tapasztalat, ami feldarabolja a tapasztalót – ez az ára a határsértésnek” (Sutyák Tibor idézi Deczki, 2008, 178. o.)

Ezek a mondatok egy szélesítő gondolkodásban azt is megvilágíthatják, hogy miért kelnek útra azok, akik valamilyen csalódásból, valamilyen sikertelenségi élménykörből szeretnének kilépni. Az általában önkereső, sőt önmegtaláló jellegűnek felfogott utazás ebben a gondolkodásban átalakul. Vagyis az önismereti szembesülést egy önelvesztési folyamat részeként jelenítheti meg az elbeszélés. A térátlépés tapasztalatát felvállalók, az önmaguktól való megszabadulást keresve, voltaképpen a „darabokra törés egzisztenciális kalandját” (Deczki, 2008, 179. o.) élik meg, mint ahogyan a tudásszerzés vonatkozásában megfogalmazódik:

„ki kell lépni a szabály, a rend, a norma területéről, majd visszatérni; ide-oda ingázni a határ két oldalán. Míg közben szép lassan és biztosan elveszítjük önmagunkat” (Deczki, 2008, 178. o.)

Az önmagát vesztett én másikként áll szemben a Másikkal. A transzpersionális problémák felmerülése, a testi részvétel a másik életében, a közös tér filozófiája, a másik terébe való behatolás, de az elhagyott közös tér felszámolódása is bevonhatja a beszédrendbe a proxematikai gondolkodást. A közvetlen testi reprezentáció felől tekintve a határértelmezés olyan új vonatkozásai is kibontakozhatnak, amelyek főként az arcról szólnak mint a behatároltság meghaladásának eszközéről.

„A határok kialakulnak. A határok javasolnak. De nem kényszerítenek, mert akkor megszűnne a szabadság, a lét »állapota«. A határok arcot javasolnak neked. Az arc pedig a narcizmus patológiáját leszámítva az első kilépés a behatároltságokból, a behatároltság meghaladása. Mivel az arc a másik felé van fordítva, túl az individuális behatároltságokon. Látok, így a mindennel lépek kommunikációba.” (Scrima, 1999, 54. o.)

A kérdés csak az, hogy az átkerülés átalakulásaiban a szakítás – újra-elhelyeződés intenzitásban formálódó arcnak vannak-e olyan aspektusai, amelyek képesek felszakítani önnön határait. A kitörlődőfélben lévő, illetve kitörölt arcnak van-e tekintete?

Irodalomjegyzék

Baudrillard, J. (2000): <i>Az utolsó előtti pillanat. (A közömbös paroxista)</i> . Magvető Kiadó, Budapest.	Horvat, O. (2014): <i>sabo je stao</i> . Agora, Zrenjanin – Novi Sad.
Carter, P. (1992): <i>Living in a new country. History, Travelling and Lanuage</i> . Faber & Faber, London.	Scrima, A. (1999): <i>Az idegen és a zarándok</i> . Koinónia Könyvkiadó, Kolozsvár.
Chambers, I. (2002): Vándorlás, kultúra, identitás. <i>Helikon</i> , 4. sz.	Sutyák Tibor (2007): <i>Michel Foucault gondolkodása</i> . Attraktor, Máriabesenyő–Gödöllő.
Deczki Sarolta (2008): Megszabadulni önmagunktól. <i>Aspecto</i> , 1. sz.	Tolnai Ottó (2007): <i>A pompeji szerelmek. Fejezetek az infaustusból</i> . Alexandra Kiadó, Budapest.
Foucault, Michel (1999): Előszó a határsértéshez. In: uő: <i>Nyelv a végtelenhez</i> . Latin Betűk, Debrecen.	

Jegyzetek

1 „Egy autentikus módon migráns perspektíva talán azon a megérzésen alapul, hogy az itt és ott közötti opposzió maga is kulturális konstrukció, annak a gondolkodásnak a következménye, amely rögzített entitásokkal dolgozik és oppozicionálisan határozza

meg őket. Kezdődhetne azzal, hogy a mozgást nem az indulás és az érkezés rögzített pontjai közti kényszerű átmenetnek tekintjük, hanem a világban való létezés egy módjának” (Carter, 1992, 101. o., idézi: Chambers, 2002, 473. o.)